

AZERBAJYAN YURT BİLGİSİ

İstanbul'da yayımlanan
aylık tarih, edebiyat ve
sanat dergisi.

Ahmet Caferoğlu idaresinde çıkarılan derginin on iki sayılı I. cildi 1932 yılında, II. cildi 1933'te, III. cildi ise 1934'te yayımlanmış, bir arada hazırlanan 35-36. sayısı ile yayımı sona ermiştir. Uzun bir aradan sonra dergi 37. sayısı ile 1954 yılı Şubatında Azerbaycan Kültürünü Tanıtma Derneği'nin yayın organı olarak devam ettirilmek istenmişse de, bu teşebbüs başarılı olamadığından bundan başka bir sayı çıkmamıştır.

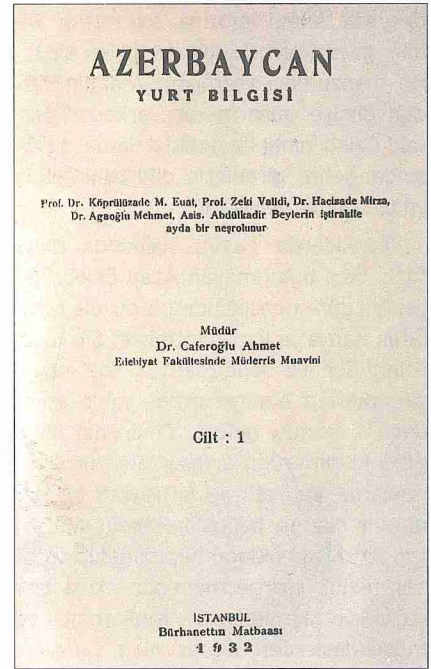
Derginin ilk sayısında yer alan takdim yazısında yayın programı şu şekilde açıklanmıştır: "Azerbaycan Yurt Bilgisi'nin maksat ve gayesi yalnız Azerbaycan'ı her hususta yakından bilen ve tanıyanlarla bir tetkik kadrosu hazırlayarak hars tetkikatı ile uğraşmaktan ibaret olmayıp, aynı zamanda onu bu ülke ile alâkadar ırktas ve muhiplerine tanıtmaktır. Mamefih mecmuamız bununla da iktifa etmeyecek ve müşterek Türk harsının hâlâ aydınlaşmamış olan noktalarını ten-vire çalışacaktır."

Derginin yazar kadrosu arasında şu isimlerin inceleme ve araştırma mahiyetindeki makaleleri yer almaktadır: Abdullahoğlu Hasan, Abdülbaki (Gölpınarlı), Abdullah Battal (Taymas), Abdülkadir

Süleyman (İnan), A. Zeki Velidi (Togan), Sadık Babazâde, Ahmet Caferoğlu, Fuad Köprülü, Mahmut Ragıp Kösemihalzâde, Sadık San'an, Sadettin Nüzhet (Er-gun), Selim Refik, M. Şakir (Ülkütaşır), M. Şerefettin (Yaltkaya), Akdes Nimet (Kurat), Besim Atalay, Halil Hasmehmetli, Cafer Seyit Ahmet (Kırımlı), Mehmet Halit (Bayrı), M. Fahreddin Mirzazâde, Mehmet Ali Resulzâde, Mir Aziz Seitli, Şefi Rustambeyli, Süreyya Taliphanbeyli, Adnan Cahit (Ötügen), Bedriye Sabit, A. N. Hakimbay, Fevziye Abdullah (Tansel), M. Mehmetzâde, Mükrimin Halil (Yınanç), Habip Sahir, A. Zeynel (Akkoç), Ziyaeddin Fahri (Findıkoğlu). Derginin III. cildinde ise Mebrure Rahmi tarafından Türkçe'ye çevrilen G. Raquette ve D. Rieu'nün yazıları ile Prof. G. Jaescke'nin bir yazısı basılmıştır.

Azerbaycan Yurt Bilgisi'nin birçok sayısının sayfalarında çeşitli haberlerle birlikte kitap tanıtma ve tahlil yazıları da yer almaktadır. 1954'te basılan son ve tek sayıda ise Mirza Bala, J. Eckmann, Muharrem Ergin, Şerafeddin Erel, Aziz Özer, Hakkı Türkeku tarafından hazırlanmış makalelere rastlanır.

Daha çok tarih, tarihî coğrafya, filoloji, edebiyat ve halk edebiyatı dallarında değerli araştırmaların yayımlandığı dergide Azerbaycan dışına da çıkılarak Anadolu tarih ve edebiyatı yanında müzik, folklor, sanat tarihi gibi konularla ilgili makalelere de yer verilmiştir. Azerbay-

Azerbaycan Yurt Bilgisi dergisinin kapağı

can Yurt Bilgisi, politikaya uzak kalmış ve bir ilim dergisi olma hüviyetini sonuna kadar korumuştur.

SEMAVİ EYİCE

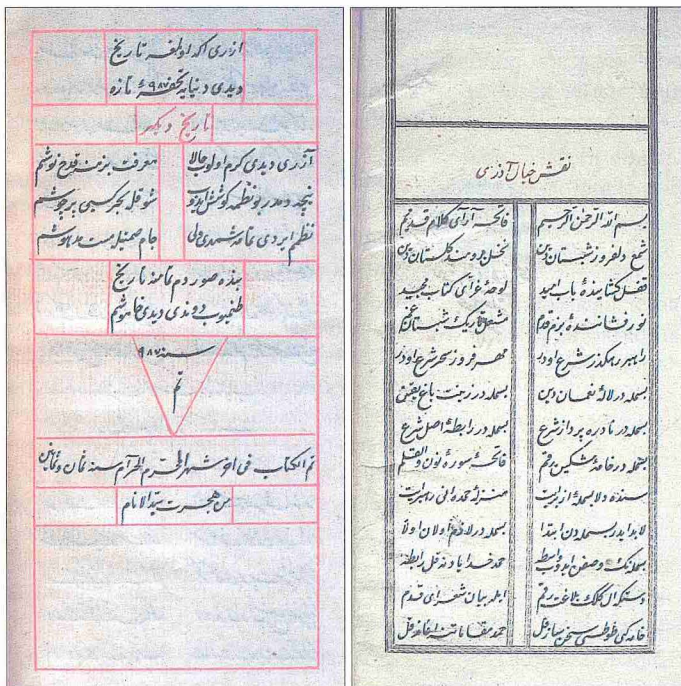
ÂZERİ, İbrâhim Çelebi

(ö. 993/1585)

Divan şairi.

Babası II. Selim devrinde Anadolu ve Rumeli kazaskerliklerinde bulunan Muallimzâde Ahmed Efendi'dir. Feridun Bey'in yerine nişancı olan Mahmud Efendi ile Sivas defterdarlığına kadar yükselen Mehmed Çelebi de kardeşleridir.

Kaynaklarda daha çok Âzerî mahlasıyla veya Muallimzâde nisbesiyle anılan İbrâhim Çelebi hayatının ilk devrelerinde dervişâne, hatta meczubâne bir hayat sürerken medrese tahsiline başlayarak Ebüssüüd Efendi'den mülâzım oldu. Ancak kardeşi Mahmud Efendi'nin nişancı olması üzerine o da devlet hizmetine girerek 30.000 akçe zeâmet* ile Dergâh-ı Âlî müteferrika*ları arasına katıldı. Fakat bir müddet sonra asıl mesleğine dönerek kadılık yapmaya başladı. Tire ve Kestel kadılıklarında bulundu. Hama kadısı iken hummaya yakalanarak genç yaşta vefat etti. Yakın arka-

Âzerî
İbrâhim
Çelebi'nin
Nakş-ı Hayâl
adlı mesnevisinin
ilk ve son
sayfaları
(TSMK, Revan,
nr. 849)

daşı şair Cinânî vefatına, son mısraı "Diler geçti Âzerî Çelebi" (993) olan bir tarih manzumesi yazmıştır. |Atâî'nin verdiği bilgiye göre mezarı, arkadaşı Hâmid Çelebi'ninki ile birlikte Hama'nın dışında, şehre girenlerin dikkatini çeken yüksekçe bir yerde idi.

Kaynaklarda hayatı hakkında daha fazla bilgi bulunmayan Âzerî Çelebi, Riyâzî'ye göre gençliğinde bir güzele tutularak Konya'ya kadar gitmiştir. Şiir meclislerinden ve sohbetlerden hoşlandığı, sanatkârları himaye ettiği, yakın arkadaşı ve hâmisî olduğu Cinânî'nin divanındaki şiirlerden anlaşılmaktadır. Kaynaklarda kudretli ve kabiliyetli bir sanatkâr olduğu belirtilmektedir. Mürettep bir divanı olduğu bildirilmekle beraber henüz ele geçmemiştir. Daha çok nazîre ve tazminlerden, muhammes ve müseddeslerden ibaret olan şiirlerine çeşitli mecmualarda rastlanmaktadır. Fuzûlî ve Nevî gibi şairlerin tesiri altında kalan Âzerî, bu şairlere yazdığı nazîrelerle tanınmaktadır.

Âzerî'ye asıl şöhretini kazandıran eser, 987'de (1579) tamamladığı ve girişinde Nizâmî'nin *Maḥzenü'l-esrâr*'ını, Câmî'nin *Tuḥfetü'l-aḥrâr*'ını, Hüsrev'in *Maḥla'ul-envâr*'ını örnek alarak Hâcû-yi Kirmânî'yi takliden yazdığını belirttiği *Nakş-ı Hayâl** adlı mesnevisidir. Dinî ve tasavvufî mahiyette didaktik bir eser olan *Nakş-ı Hayâl*, nüshalarına göre farklılık göstermekle birlikte yirmi altı bölüm kadardır. Her bölümde "makale" başlığı altında ahlâkî bir öğüt verilmekte, "hikâyet" adıyla da konuyla ilgili bir hikâye anlatılarak birkaç mısra halindeki öğütlerle bölüm tamamlanmaktadır. Allah'ın birliği, tevekkül, uzlet, sabır, aşk, hüsün, gurur, cüd ve sehâ, üzüntüden kurtulmak, sükûtun kıymeti, Allah'a güvenmek, yemeğe düşkünlük, uykuya düşkünlük, çalışmak, ilim öğrenmek, dünyaya aldanmayıp âhirete hazırlanmak gibi konuları yaklaşık 12.000 beyit içinde ele alan eserin İstanbul kütüphanelerinde birçok nüshası vardır (meselâ bk. Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2600, Çelebi Abdullah, nr. 331; TSMK, Revan, nr. 849).

Âzerî Çelebi ayrıca *Nakş-ı Hayâl*'in girişinde daha önce bir *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisi yazdığını haber vermekteyse de bu eserin nüshasına henüz rastlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kınalızâde, *Tezkire*, I, 152-153; Atâî, *Zeyl-i Şakâik*, s. 284; Osmanlı Müellifleri, II, 68-69; Ergun, *Türk Şairleri*, I, 155-159; Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 371-372; Cihan Okuyucu, *Cinânî: Hayatı Eserleri ve Divanının Edisyon Kritiği* (doktora tezi, 1984), İÜ Ed.Fak., I, 206, 274, 278, 372, 374, 375; II, 526-527; Kâsım Müsevî Becneverdi, "Âzerî Çelebi", *DMBİ*, I, 266.

CİHAN OKUYUCU

ÂZİD-LİDİNİLLÂH

(bk. ÂDİD-LİDİNİLLÂH).

ÂZİFE

(الآفة)

Kıyametın kopacağı günün
veya kıyametın isimlerinden biri.

Âzife, "bir şeyin vaktinin yaklaşması" ve "acele etmek" mânalarına gelen *ezf* veya *uzûf* masdarından türetilmiş sıfat olup "yaklaşan, vukuu yakın olan" demektir. Kur'an'da yer aldığı iki âyetten birinde (el-Mü'min 40/18) "yevmü'l-âzife" (yaklaşan gün) şeklinde geçmekte olup tercih edilen görüşe göre kıyamet günü, ayrıca ölümün gelip çatdığı veya zalimlerin cehenneme gireceği gün diye tefsir edilmiştir. Diğer âyetlerde ise (en-Necm 53/57) "ezifeti'l-âzife" (âzife büsbütün yaklaşmıştır) şeklinde geçer. Burada ki âzifeye de kıyamet mânası veren müfessirler bulunmakla birlikte ardından gelen âyetlerle bunları takip eden Kamer süresinin ilk âyetleri, âzifeden "sâat"ın yani kıyametin kopacağı günün kastedildiği görüşüne ağırlık kazandırmaktadır.

Çeşitli âyetlerde sâatin mutlaka geleceği, gelmesinin yakın olduğu ifade edildiği gibi (bk. el-Hicr 15/85; el-Ahzâb 33/63) Hz. Peygamber'in de şahadet parmağı ile orta parmağını birleştirerek, "Benim nübüvvet çağımla kıyametin kopması şu ikisi kadar birbirine yakındır" buyurduğu sahih olarak rivayet edilmiştir (Buhârî, "Rikâk", 39; Müslim, "Fiten", 132-135). Bütün müfessirler, kıyametin yakın olduğunu bildiren âyet ve hadislerin insanları ikaz etme hedefi güttüğünü belirtirler. Özellikle çağdaş müfessirler âlemin yaratılmasından Kur'an'ın indirildiği zamana kadar milyonlarca yıl geçmiş olduğunu hatırlatarak naslarda ifade edilen yakınlığın bu açıdan düşünlmesi hususuna dikkat çekerler (bk. Âlûsî, XXIV, 85; XXVII, 77).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-ʿArab, "ezf" md.; Buhârî, "Rikâk", 39; Müslim, "Fiten", 132-135; Taberî, *Tefstir*, XXIV, 34-36; Fahreddin er-Râzî, *Tefstir*, XXVII, 49-50; XXIX, 26; Âlûsî, *Rûhu'l-meʿânî*, XXIV, 85; XXVII, 77.

BEKİR TOPALOĞLU

AZİL

(الازل)

Göreve son verme,
temsil yetkisini kaldırma
mânasında kullanılan
bir fıkıh terimi.

Sözlükte "ayırarak, uzaklaştırmak" anlamına gelen azil (azl), bir fıkıh terimi olarak, tek taraflı irade beyanıyla bir yönetici veya memurun görevine son verilmesi, bir vekil veya mümessilin temsil yetkisinin kaldırılması anlamında kullanılmıştır.

1. Halifenin Azli. İslâm amme hukukunda halifenin (devlet başkanı) görev süresi belli bir zamanla sınırlandırılmamış, hayatta kaldığı müddetçe görevine devam etme imkânı verilmiştir. Sınırlı bir müddet için seçilmesi yasaklanmamakla birlikte İslâm geleneğinde ilk şekil tercih edilegelmiştir. Buna göre, seçilen halifenin görevi normal olarak ölümü veya istifasıyla son bulur. İslâm hukukçuları, bu iki hal dışında, *adâlet** vasfını kaybeden veya vücudunda görevini sürdürmeye mâni noksanlıklar meydana gelen devlet başkanının *ehlü'l-hal ve'l-akd** tarafından azledileceğini kabul etmişlerdir. Halifenin bu şekilde görevden alınması daha çok "hal" kelimesiyle ifade edilmiştir. Halifenin adâlet vasfını kaybetmesine yol açan ve dolayısıyla azlini gerektiren *fısk** hali, bazı âlimlere göre, küfrü gerektiren söz ve davranışlarda bulunmasıdır. Diğer bazı âlimlerse bu dereceye varmasa bile dinen haram ve yasak sayılan davranışlarda bulunmanın da halifenin azlini gerektirdiği görüşündedirler. Burada söz konusu olan bir başka husus da ehlü'l-hal ve'l-akdin azil kararına uymayan devlet başkanına karşı güç kullanılıp kullanılamayacağı meselesidir. Ehl-i sünnet fakihlerinin çoğunluğu ile hadis âlimleri, fitneye ve kan dökülmesine sebep olacağı için halifeye karşı çıkışın câiz olmadığını savunurken Ehl-i sünnet dışındaki mezheplerde umumi temayül, bu durumda güç kullanmanın vacip olduğu yolundadır.

2. Yönetici ve Memurların Azli. Hz. Peygamber devrinde ve ondan sonraki dö-